

DE ÄLDSTA FRIHETSMILSTENARNA

År 1627 restes fyra stenar cirka en gammal svensk mil (10 680 meter) från Jönköpings slott. Stenarna restes vid viktiga vägar i fyra olika väderstreck och markerade gränsen för den frihetsmil som omgav staden. Inom cirkeln, med Jönköpings slott i mitten, fick kronan inte skänka sina gårdar till adeln och man fick byta tillbaka redan done-rade gårdar. Den skatt kronan fick in från sina gårdar inom milen skulle gå till Jönköpings slott samt militära ändamål och inte till andra jordägare.

Stenarna är unika i sitt slag eftersom de utgör den äldsta generationen frihetmilstenar, resta redan under Gustav II Adolfs tid, och det är också hans namnchiffer tillsammans med året 1627 som syns vid stenens fot under riksvapnet och den kungliga kronan, allt hugget i relief. Redan i början av 1600-talet utsågs vissa "omistliga" städer och orter i riket där kronan upprättade en fredsmil. Gör man en sökning i Fornsök hittar vi inga liknande stenar kring andra omistliga orter.

Milen kunde mätas rätlinjigt från centrum, till exempel ett slott, eller vägföljande längs med de stora vägarna. De topografiskt anpassade vägarna gjorde att cirkeln blev mindre med den senare metoden. En mätning från Jönköpings centrum till stenarna antyder att Jönköpings mätte enligt den vägföljande metoden.

Från cirka 1650 kom reduktionen av gårdar som kronan tidigare donerat till adeln att skjuta fart. Nu upprättades kartor där frihetsmilen redovisades och under 1600-talets senare hälft restes många mil- och gränsstenar. Genom sin ålder och genom att Jönköping verkar vara den enda staden i västra rikshalvan där frihetmilen markerades redan under Gustav II Adolfs regeringstid utgör de ett speciellt kulturarv.

Stenarna finns nordväst om Jönköping vid Krabberyd i Bankeryd socken, i nordost vid Gisebo i Skärstads socken i sydost i Tenhult samhälle, samt i väst vid Dumme mosse i Mulseryds socken.

"Drottningstenen" vid Krabberyd. År 1627 var det dock Gustav II Adolf som var kung i Sverige. Kanske ska namnet ses om en pandang till "Kungsstenen" vid Knutshult, intill Rv 40 väster om Dumme mosse, högra bilden. Foto: Jönköpings läns museum.

Vid Gisebo har frihetsmilsstenen fått sig en knäck, och lagats med kraftiga märklar. Tenhultsstenen står lite undanskymd i en trädgård. Foto: Jönköpings läns museum.

SMULTRONSTÄLLE 86

Koordinater:
(SWEREF 99 TM//WGS84)

Tenhult, Rogberga socken (L1972:1425):
N 6396847/E 4594611//N57.711969, E14.319616

Gisebo, Skärstad socken (L1972:2272):
N 6410164, E 456744//N 57. 831325, E14.271615

Krabberyd, Bankeryds socken: (L1974:2226)
N 6411498, E 442345//N57.841682, E14.028864

Knutshult, Mulseryd socken, (L1973:5618):
N 6402175, E 440614//N57.757726, E14.002027

Se även <https://app.raa.se/open/fornsok/>. Sök med L-nummer ovan.

SMULTRONSTÄLLEN

Ute i landskapet finns massor att upptäcka! Länsmuseet presenterar här smakprov på sevärdheter i Jönköpings län med utgångspunkt i kulturmiljöer och kulturarv.

Här finns välkända kulturminnesmärken såsom Habo kyrka och domarringarna i Smålandsstenar, men också mer okända pärlor såsom flottningsslämningarna i Valån och Stengårdshults kyrka. I länet finner vi många spår efter forna tiders människor och verksamheter, allt ifrån slott- och herresäten till övergivna vägbanor och odlingsrösen i skogsmark.

Vår tanke med Smultronställen är att det ska locka till utflykter i kulturlandskapet – där finns vår historia, som tar sig olika uttryck i den fysiska miljön. Det är ett arv värt att uppleva och värna. Under rubriken Smultronställen kommer vi allteftersom fylla på med ännu fler sevärdheter, både för länsbor och långväga besökare. Ju fler som upptäcker dessa pärlor, desto större möjlighet att de bevaras för framtiden.

FAKTA

I Jönköpings län finns över 40 000 registrerade fornlämningar, 87 riksintressanta kulturmiljöer, närmare 130 byggnadsminnen, ungefär 150 kyrkor, 100-talet hembygdsgrändar med samlad äldre bebyggelse, ett stort antal industrihistoriska miljöer samt två kulturreservat. Därtill finns också ett stort antal kulturmiljöer med bevarandevärd bebyggelse. En del av dessa kan man få information om via länsstyrelsens och kommunernas hemsidor. Man kan även hitta beskrivningar via de olika hembygdsföreningarnas respektive sidor.

BRA ATT VETA

Tillgängligheten till de olika smultronställen varierar. En del är välskyltade, enkelt tillgängliga och uppfyller krav på parkeringsplatser etc. Andra kräver mer av besökaren, kanske behöver man gå en längre sträcka för att nå sitt mål, ibland är det snårig skog och väl framme möts man kanske av en trasig skylt (om det ens funnits någon). Platserna bär dock alltid på en spännande och intressant historia.

Notera också att många av de kulturhistoriska byggnaderna är privatägda och endast tillgängliga för exteriör beskådan. Respektera privat tomtmark. Många kyrkor är öppna sommartid. Under andra tider på året brukar man kunna kontakta kyrkvaktmästaren som öppnar upp.

